

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81.111'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СОЦІОЛЕКТУ КОКНІ

Алексенко С.Ф.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Статтю присвячено вивченню лінгвокультурних характеристик соціолекту кокні та розкриттю перекладацьких прийомів, які могли б найефективніше передати його соціолінгвістичні та експресивні риси. Описані особливості вимови, відхилення від лексико-граматичних норм літературного стандарту та римований сленг кокні. Розглянуто перекладацькі труднощі при відтворенні соціолектного мовлення представників нижчих прошарків Лондона. Простежено особливості перекладу фонетичних, граматичних та лексичних відхилень від літературної мови, притаманних кокні, та прийоми їх передачі в українській мові. Наведено погляди мовознавців у контексті цього проблемного питання.

Ключові слова: соціолект, сленг, кокні, відхилення від норми, перекладацькі прийоми, принцип еквівалентності, прийом компенсації.

Постановка проблеми. Вивчення соціолінгвістичного аспекту мови та мовлення пов'язане із загальною проблемою взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємодії мовлення та соціуму. Соціальні умови як комплекс зовнішніх обставин, в яких функціонує і розвивається мова, постали у центрі дослідницької уваги лінгвістів з 60-х років минулого століття, хоча дослідження, які враховували обумовленість мовних явищ явищами соціальними, проводилися набагато раніше чеськими, швейцарськими, французькими, російськими вченими.

Сучасна соціолінгвістика як одна з міждисциплінарних наук, що виникла в межах сучасної антропоцентричної наукової парадигми, передбачає вивчення мовного варіювання внаслідок варіювання регіонального та соціального. Проте, з огляду на той факт, що регіональне варіювання отримало більше висвітлення в науковому дискурсі, ніж соціальне, вивчення впливу соціальних чинників на мовне продукування і стиль комунікації залишається актуальним і сьогодні.

До соціальних факторів, що формують мовленнєву поведінку мовця, відносять соціальний статус (який обумовлюється рівнем отриманої освіти, професією, рівнем грошового прибутку, володінням та здатністю купувати коштовні товари та службовими досягненнями), приналежність до певної етнічної групи та віросповідання, гендерний та віковий чинники [1; 2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль соціального статусу як певного критерія ідентифікації та самоідентифікації людини в ієрархічній системі суспільства важко переоцінити. Дані про нього передаються не прямо, а опосередковано, через різноманітні знакові системи, проте, в англосаксонській лінгвокультурній традиції надійним показником відносного положення людини в суспільстві слугують мовленнєві звички, які здатні чітко ідентифікувати мовця як представника певної соціальної групи.

Традиційно у соціолінгвістиці вплив соціального статусу на мовлення обмежувався вивченням численних акцентів – своєрідних вимов-

них соціальних лектів, а саме: Estuary English (вимовний стандарт англійської мови в регіоні дельти річки Темза) як сучасного соціального вимовного тренду, що набув престижності серед представників середнього та вищого класу, будучи з самого початку прийнятою вимовою серед низьких соціальних прошарків населення [4]; RP (літературна вимовна норма англійської мови) як стандарту англійської, яким, проте, послуговуються лише 3% населення країни: вищі офіцери, урядові міністри, судді тощо; Cockney (діалект східної частини Лондону) як найпоширеніший серед лондонських діалектів місцевого просторіччя [5, с. 109].

Різні соціально марковані лекти (соціолекти) виявляють певний ступінь соціальної прийнятності (social acceptance) і поширеності, причому остання зумовлюється сучасними парадоксальними тенденціями представників англійського суспільства до маскування (або «затемнення») свого соціального походження.

Дослідження впливу соціального чинника на мову та комунікацію дотепер проводилося здебільшого на рівні фонетичних змінних [6] і лексики [7], а отже, передача соціолінгвістичних особливостей мовлення у перекладознавчому аспекті досліджена на сьогодні недостатньо повно і всебічно. З огляду на це, наукові розвідки у такому напрямку вбачаються необхідними і актуальними.

Метою пропонованої статті є з'ясування ефективних перекладацьких прийомів передачі соціального діалекту кокні. Завданнями виступають опис лінгвокультурних характеристик соціолекту кокні, а також розкриття функціональної валентності тих перекладацьких прийомів, які дозволили б зберегти/передати соціолінгвістичну специфіку цього феномену.

Виклад основного матеріалу. До соціальних діалектів відносять вульгаризми, професійні діалекти, арго/кент (лексика ізольованих від легального суспільства соціальних груп), жаргони, сленг, при чому всі зазначені мовленнєві різновиди мають певні лінгвопрагматичні та стиліс-

тичні характеристики, особливості експресії та ситуативну обумовленість.

Соціолект кокні, будучи діалектом робочих, ремісників, корабельників, продавців, які жили в неподалік церкви Сент-Мері-ле-Боу (St Mary le Bow), що в Іст-Енді, характеризується традиційно особливою вимовою, відхиленнями від лексико-граматичних норм літературного стандарту (Standard English), а також римованим сленгом. Типовими особливостями кокні на фонетичному рівні є пропуск ініціального приголосного [h], наприклад «not 'alf» замість «not half»; емфаза звуку шва; фронтальна артикуляція міжзубних фонем; монофтонгізація дифтонгу [au]; вимова дифтонгу [ai] як [oi]; зникнення назального задньоязикового [ŋ] у закінченні -ing. Серед граматичних відхилень зазначимо такі: замість «isn't» та «am not» вживається «ain't», замість присвійного займенника «my» – особовий займенник в об'єктному відмінку «me», наприклад, «*me car is broken*». Форми минулого часу дієслова «to be» *was* та *were* вживаються прямо протилежним чином, ніж у стандартній англійській: «*I weren't laughing at you. You was mistaken*». Характерним також є подвійне заперечення: «*You want some money? I ain't got none*», граматична неформальність прислівника (суфікс -ly відсутній), використання форм дієприкметника минулого часу для опису минулого: «*I seen*» замість «*I saw*», «*he done*» замість «*he did*», часте вживання форми об'єктного відмінка особового займенника «them» в якості єдиного вказівного займенника в однині та множині: «*them lamp*», «*them lamps*». На лексичному рівні спостерігається наявність власної лексики: «*missus*» замість «*girlfriend*» чи «*wife*»; лексема «*fit*» означає «*attractive*», «*minger*» передає значення лексеми «*ugly*», а «*dosh*» і «*dough*» є заміниками лексеми «*money*», словосполучення ж «*up the duff*» має значення «*to be pregnant*».

Найвідомішою спадщиною діалекту кокні є, безперечно, так званий римований сленг кокні, що з'явився ще у 16 столітті і зобов'язаний своїм виникненням морякам та військовим, що проходили через лондонські доки, та численним національним меншинам Лондона, які послуговувалися ним заради утаємничення своєї протизаконної діяльності. Невидно, що такий спосіб усного спілкування переріс у складну і часто зовсім незрозумілу соціальну говірку. Завдяки його підвищеній експресії, мовній грі, творчому характеру деякі лінгвісти схильні вважати кокні сленгом [8, с. 28; 9, с. 75].

Незважаючи на те, що в Англії людей, які використовують римований сленг, завжди вважали неграмотними, сленг кокні побудований за витонченою схемою наголосу і рими, причому остання грає більш важливу роль. Наведемо деякі приклади [16]: *Loaf* = loaf of bread = голова; *apples and pears* = stairs = сходи; *plates* = plates of meat = feet = ноги, ступні; *uncle Ted* = (bed) = ліжка; *China* = China plate = mate = друг, подружка; *you and me* = tea = чай; *Adam and Eve* = believe = вірити. («*Would you Adam and Eve it?* – Ти б повірив у таке?»).

Зазвичай у мовленні використовуються скорочені варіанти римованих зворотів сленгу кокні, які граматично вписуються у контекст певного речення, причому відсікаються від зворотів саме

кінцеві, римовані з кодованим сигніфікатом елементи, ускладнюючи процес розуміння для тих, хто не обізнаний з конкретними римами. Наприклад, «*a butcher's hook*» (look) – крюк м'ясника (погляд) – скорочується до «*a butcher's*» і звучить у реченні так: *Take a butcher's at that!*; «*China plate*» (mate) – порцелянова тарілка (товариш) – скорочується до «*China*» і у мовленні звучить як: *Hello me old China!* Таким чином, феномен кокні є творчим когнітивним процесом римовання ключового сигніфіката з цілою фразою і подальшого (але не завжди) відсікання останнього ключового (римованого) елемента цієї фрази.

З 1980-х років минулого століття почався різкий зріст популярності римованого сленгу, який проявився у виникненні його нових прикладів у повсякденному розмовному мовленні [10, с. 47]. Ініціаторами сплеску описуваного лінгвокультурного явища на цей раз були підлітки та молоді, яка намагалася виокремитися з так званого мейнстріму і зацентрувати свою індивідуальність через винахід нових ідіоматичних та римованих зворотів. Новою тенденцією кокні виявилася тенденція римувати слова з іменами відомих людей в галузях мистецтва та спорту: Jimi Hendrix (музикант) = appendix (апендикс), Trevor Sinclair (футболіст) = nightmare (нічний кошмар), Becks and Posh (футболіст і співачка) = nosh (їжа на швидкоруч), Britney Spears (співачка) = beers (пиво).

Будучи соціолінгвістичним феноменом, кокні несе з собою багато позамовної інформації, передача якої є не менш, а в даному випадку навіть більш важливою, ніж власне лінгвістичний матеріал при перекладі цього соціолекту з англійської на українську мову. Чи є кокні перекладознавчою проблемою і які перекладацькі прийоми треба використовувати для збереження його соціолінгвістичних ознак і лінгвокультурологічного колориту?

Відзнакою процесу перекладу як особливого виду діяльності полягає у заміні окремих лексичних одиниць і тексту оригіналу цілком відповідними еквівалентами у перекладі. Однак, через те, що мови оригіналу і перекладу відрізняються на різних рівнях: синтаксичному, лексичному, стилістичному, повна відповідність певних елементів не завжди можлива. З принципом еквівалентності у теорії і практиці перекладу стикається кожен перекладач, адже головною метою перекладу є отримання еквівалентного тексту як продукту зусиль перекладача. Як посередник не лише між мовами, але між культурами, перекладач повинен добре знатися на національно-культурній специфіці мовних одиниць, яка має чимале значення у перекладі [11, с. 30-35].

Переклад будь-яких матеріалів на практиці, як правило, окреслює певне коло проблемних питань та завдань, вирішення яких потребує застосування перекладачем різних прийомів і засобів, які спрямовані на пошук адекватних відповідників за межами словникових дефініцій та граматичних трансформаційних аналогів. Письмовому перекладу передують зазвичай прочитання всього тексту для визначення жанру, загальних дискурсивних характеристик та стилістичних особливостей оригіналу, крім того, в перекладацькому процесі необхідно визначитися з конкретними перекладацькими моделями.

Однією з основних перекладацьких теорій є «теорія закономірних відповідників», яку було розроблено В.М. Комісаровим, Л.С. Бархударовим, А.В. Федоровим [11; 12; 13]. Згідно з цією теорією, перекладацькі відповідники використовуються з урахуванням контексту, в якому вжиті перекладні одиниці оригіналу. Більшість мовних одиниць полісемічні, але контекст, як правило, полісемічність знімає, висуваючи лише одне з потенційно можливих значень одиниці, що перекладається.

Крім підшукування відповідників, перекладачеві мовних одиниць/мовленнєвих утворень, що містять соціокультурну інформацію, треба зосередитися на шляхах подолання мовних перешкод, зумовлених розбіжностями культур. Переклад соціолекту кокні як мовленнєвого стилю нижчих прошарків суспільства належить до галузі вузькоспеціальних перекладацьких питань, в якій перекладачеві зрозуміло, що засоби досягнення прозорості в сприйнятті кокні англійською й українською аудиторією не можуть бути однаковими. Причина – в національно-культурному підґрунті, рідному та зрозумілому англійцю, але чужому для широкого загалу української нації. Крім того, невідповідні лексико-граматичні можливості вирівнюються перекладацькими прийомами граматичних трансформацій (передусім повною або частковою реконструкцією речень, заміною певних частин мови чи членів речення) та прийомом компенсації. Компенсація є способом перекладу, при якому семантичні елементи, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива при перекладі, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [11, с. 185].

При перекладі соціальних діалектів неможливо використовувати існуючі діалектні форми мови перекладу, оскільки вони ідентифікують абсолютно іншу групу людей з іншого соціокультурного простору. Однак, рішенням цієї проблеми може бути усвідомлення того, що, оскільки цей тип мовлення притаманний малоосвіченим нижчим прошаркам суспільства, доцільним є прийом компенсації діалектних форм просторіччям і розмовною лексикою типу «*куди преш, візьми очі в руки, повилазить, не второпаю*» тощо. З огляду на те, що кокні відрізняється від літературного стандарту окремими мовними особливостями на фонетичному, граматичному і менше лексичному рівні, які були окреслені вище, саме вони і є тими вказівниками (*social markers*), які повинні орієнтувати перекладача в плані вибору адекватних перекладацьких прийомів.

Фонетичний рівень рідко буває задіяним, коли перекладач має донести соціолінгвістичну специфіку кокні. Неможливо автоматично переносити в українську мову фонетичні особливості цього соціолекту і створювати лексеми типу «'одити» чи «'оровод», але й ігнорувати фонетичні відхилення невірно. Фонетичним ознакам лондонського кокні притаманна розгалужена системність, а отже у перекладі застосовують різноманітні контаміновані форми нахталт фонологічних та граматичних викривлень. Спрощення синтагматичної організації мовлення (наприклад, відмова від складних граматичних форм: підрядних речень, прикметникових та дієприкметникових

зворотів) іноді супроводжується контамінованими формами як засобами вказівки на простоту і грубість діалекту кокні. Прийоми передачі контамінованого мовлення можуть бути задіяні довільно, незалежно від характеру контамінованих форм в оригіналі, а саме: перекладач навмисно може відмовитись від суцільної контамінації мовлення, обмежуючись нечисленними лексичними викривленнями.

Лексика залишається найбезпечнішим засобом передачі соціолінгвістичних та експресивних конотацій соціолекту кокні. В цілях компенсації перекладачеві доцільно додавати експресії в тих місцях, де в оригіналі вживається нейтральна лексика. Оскільки соціальне маркування на фонетичному і граматичному рівнях не є притаманним мові перекладу у тій самій мірі, як воно притаманно мові оригіналу, застосовується *прийом контекстуальної компенсації* соціальних ознак соціолекту на лексичному рівні. Роль сукупності граматичних та фонетичних елементів кокні може виконуватися у перекладі зворотами з просторіччя та стилістично зниженою лексикою, вульгаризмами («брехня» замість «неправда», «сушити зуби» замість «посміхатися»); одиницями фатичної надлишковості як характерною ознакою українського просторіччя (підсилювальні частки «і», «й», «ну й», «же», «же ж»); емотивними парантезами «осьо-сьо», «ото», «геть», «собі», подовженням звуків (наприклад, «а» в *ключа-а*, «е» в *се-ер, ме-ем*) [14].

Найефективнішим стилістичним прийомом, який здатний адекватно передати соціолінгвістичну специфіку кокні як грубої говірки неосвічених бідних людей, є *підсилення емфазу*. При цьому український еквівалент англійської лексеми має більший експресивний заряд, в результаті чого створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу. Наприклад, «*the car is broken*» можна перекладати як «моя машина *кикнула*», «*he were drinkin' like hell*» – як «він безпробудно *квасив*». Як видно з прикладів, еквіваленти в українській мові до слів «broken» та «drinkin'» експресивно набагато емфатичніші, до того ж, відносяться до жаргонізмів. Їх використання в перекладі компенсує лакуни в граматичних можливостях української мови передавати відхилення від граматичних норм англійської мови нахталт англійських «*the car*» чи «*he were*».

Варто окремо зазначити, що проблема перекладу римованого сленгу кокні не належить до галузі вузькоспеціальних перекладацьких питань. Лінгвістично римований сленг кокні ґрунтується на наголосі і рими, функціонально ж – на конверсії як одному з найпродуктивніших засобів словотворення в англійській мові та ефективному прояві її аналітизму, якого бракує в українській мові, тому перекласти римований сленг кокні римою в українській видається важкою і навряд чи потрібною справою, з огляду на суто ідіосинкратичний характер цього англійського феномена.

Як зазначає О. Л. Борисенко, римованому сленгу практично не довелося «засмучувати перекладачів грою слів, що не перекладається» [15]. Навіть якщо окремі взірці римованого сленгу і зустрічались в певному художньому творі як засіб характеризації персонажів і передачі колори-

та життя «низів», то вони і перекладались як колорит – просторіччям, сленгом та жаргонізмами.

Висновки з дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, відтворити українською мовою фонетичні та граматичні відхилення в англійській мові, притаманні соціолекту кокні, аналогічно майже неможливо, тому для принципу еквівалентності – збереження стилістичного забарвлення, колориту і соціолінгвістичних рис оригіналу перекладачі звертаються до таких перекладацьких прийомів, як прийом контекстуальної компенсації соціальних ознак соціолекту на лексичному рівні. Адекватність при перекладі соціолекту кокні досягається завдяки добору перекладачем фразеологічних зворотів і просторічних висловлювань, жаргонізмів, вульга-

ризмів, стилістично зниженої лексики, а також підсиленню емпізи.

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що факт неодмінності непрямого перекладу соціолекту нижчих прошарків робітничого класу Лондона свідчить про наявність в кокні вагомому лакуноформуючого потенціалу, тому для перекладачів заповнення таких лакун та подолання повної або часткової непрозорості інформації соціолінгвістичного та культурологічного характеру пов'язане з набуттям більшого об'єму фонових знань про культуру та соціальне різноманіття того суспільства, мову/продукти мовлення якого вони перекладають. Це прискорить перехід перекладознавчої практики з лінгвістичної площини буквального/довільного у лінгвокультурну площину засвоєння/освоєння.

Список літератури:

1. Беликов В.И. Социолінгвістика / В.И. Беликов, Л.П. Крысин. – М.: Рос. гос. гуман. ун-т, 2001. – 315 с.
2. Crystall D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystall. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 480 p.
3. Halliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning / M.A.K. Halliday. – London: Arnold, 1978.
4. Лашкова Г.В. Тенденции к формированию нового произносительного стандарта британского английского: EE vs RP / Г.В. Лашкова // материалы VIII международной конференции «Иностранные языки в контексте межкультурной коммуникации». – 25-26 февраля 2016 г. – Саратов: Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени М.Г. Чернышевского, 2016 г.
5. Рубанова О.А. Прошлое и настоящее лондонского диалекта кокни / О.А. Рубанова // Международный научный журнал «Символ науки». – 2015. – Вып. 7. – С. 109-112.
6. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society / P. Trudgill. – London, New York: Penguin Books, 2000. – (4th Ed.). – 426 p.
7. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН: Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с.
8. Алексеева Т.М. Сленг в системе социальных диалектов / Т.М. Алексеева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2009. – № 2 (4). – С. 28-31.
9. Partridge E. Slang Today and Yesterday / E. Partridge. – London: Routledge and Kegan Paul, 1994. – 293 p.
10. Исакова И.Я. Кокни как вариант просторечия в английском языке / И.Я. Исакова // Современное иноязычное образование в формировании интеллектуального капитала России: сб. материалов междунар. научн.-практ. конференции. – Чита. – 2012. – Том 1. – С. 45-49.
11. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.Н. Комиссаров. – Москва: Высшая школа, 1990. – 253 с.
12. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
13. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы) / А.В. Федоров. – М.: Изд. Дом «Филология три». – 2002. – 416 с.
14. Гудманян А.Г. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі [Електронний ресурс] / А.Г. Гудманян, І.В. Струк. – Режим доступу: <http://dSPACE.nau.edu.ua/bitstream/NAU/13274/1.pdf>
15. Борисенко А.Л. Ошибка профессора Хиггинса / А.Л. Борисенко // Вестник Московского университета. Серия 9: Филология. – М., 1998. – № 6. – С. 101-108.
16. Franken J. Dictionary of Rhyming Slang. — London-Boston: Routledge and Kegan, 1975.

Алексенко С.Ф.

Сумской государственной педагогический университет имени А.С. Макаренки

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СОЦИОЛЕКТА КОКНИ

Аннотация

Статья посвящена исследованию лингвокультурных характеристик соціолекта кокни и раскрытию переводческих приемов, которые могли бы наиболее эффективно передать его соціолінгвістические и экспрессивные черты. Описаны особенности произношения, отклонения от лексико-грамматических норм литературного стандарта и рифмованный сленг кокни. Рассмотрены переводческие трудности при воспроизведении соціолекта представителей низших слоев населения Лондона. Освещены особенности перевода фонетических, грамматических и лексических отклонений от литературного языка, которые присущи кокни, и приемы их передачи в украинском языке. Приведены взгляды языковедов по этому проблемному вопросу.

Ключевые слова: соціолект, сленг, кокни, отклонения от нормы, переводческие приемы, принцип эквивалентности, прием компенсации.

Aleksenko S.F.

Sumy A.S. Makarenko State Pedagogical University

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF COCKNEY AS A SOCIOLECT

Summary

The article deals with the linguistic and cultural traits of Cockney as a sociolect and focuses on the translation techniques that prove the most efficient in getting across its social and expressive features. There have been outlined pronunciation peculiarities, deviations from lexical and grammatical norms of Standard English as well as rhyming slang. Translation difficulties have also been tackled that might arise while rendering the speech variety of the lower classes in London. Aspects of translation of phonetic, grammatic and lexical deviations from the norm, that are inherent in Cockney, have been traced out as well as their delivery into Ukrainian. Some views of linguists on the subject have been drawn in.

Keywords: sociolect, slang, Cockney, deviations from the norm, translation techniques, principle of equivalence, compensation technique.